

COVID-19 SALGINININ EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME VE REEL SEKTÖRE YÖNELİK POLİTİKA ÖNERİLERİ

Prof. Dr. Murat ÇETİNKAYA

2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan ve kademeli bir şekilde dünyanın neredeyse tamamını etkisi altına alan Covid-19 hastalığı, tüm dünyada sosyal ve ekonomik hayatı durma noktasına getirdi. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart'ta pandemi olarak ilan edilen Covid-19, 25 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla neredeyse tüm ülkelere nüfuz etmiş ve toplamda 5,5 milyon vakaya ve 347 bin ölüme neden olmuştur.

Pandemi, dünyayı hem sosyal hem de ekonomik olarak derinden etkilerken, küreselleşme ve neo-liberal politikaların sorgulandığı, küreselleşme deneyimlerinin tartışıldığı, küreselleşme olgusunun kaçınılmaz olarak düşüşe geçtiği günlere doğru eviriliyoruz.

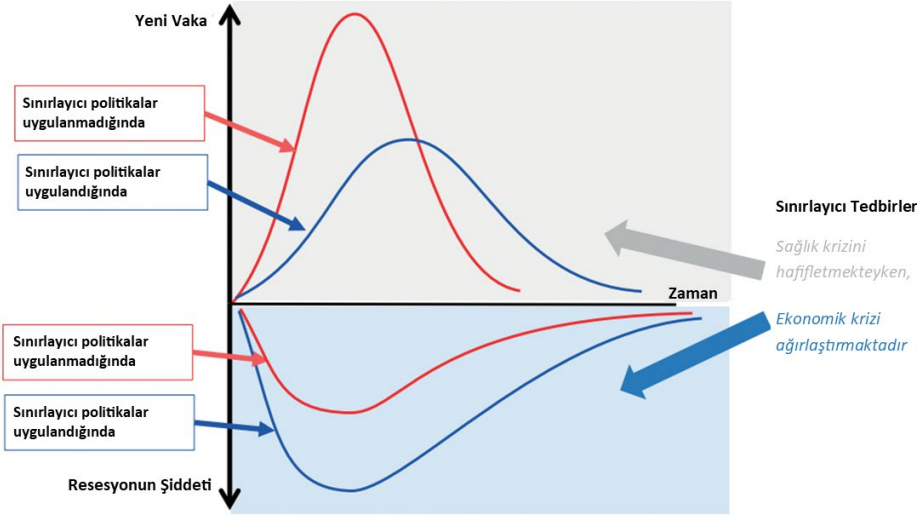
Pandeminin yarattığı negatif etkilerin ne kadar derinleşeceği, ne kadar süreceği, küresel ekonomiyi ve ulusal ekonomileri kısa, orta ve uzun vadede hangi şartların beklediği sorularına cevap verebilmek için, pandeminin seyrine ilişkin birtakım projeksiyonlar yapılmaktadır. En iyi durum senaryolarında dahi, 2020'nin son çeyreğinden önce salgının kontrol altına alınması ve buna bağlı olarak ekonomik aktivite canlansa dahi, pozitif ekonomik büyüme kaydedilmesi öngörülmemektedir. Pandemi krizinin oluşturduğu negatif etkiler şimdiden 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin toplam etkilerini aşmıştır.

Küresel tedarik zincirlerindeki aksaklıkların, pandemi kontrol altına alınmadan düzeltilmesi oldukça güç olacaktır. Sağlık tarafı düzenlenmeden uygulanacak politikalar etkin ve efektif olmayacaktır. Dolayısıyla üretimin ulusal olarak elzem düzeyde sürdürülmesi, bunun için de devletlerin hanehalklarına ve özel sektöre, özellikle imalat sanayisine bütün politika enstrümanıyla destek olması gerekmektedir.

Ekonomik ve Finansal Risk: Makro Politika

Pandeminin kontrol altına almak için uygulamaya konulan izolasyon tipi tedbirler, tedarik ve tüketim zincirinde aksaklıkların ortaya çıkmasına, ekonomilerin üretim kapasitelerinin düşmesine, bazı sektörlerde üretimin tamamen durmasına neden olmuş ve ekonomiler ani bir duruşla karşı karşıya kalmışlardır. Sağlık krizinin ekonomik krize evirildiği bir duruma karşı karşıyayız. Üstelik bu sefer geçmiş krizlere nazaran daha büyük etkiye sahip olacak bir durum söz konusu. Covid-19 krizinin yol açtığı ekonomik kriz, belirsizlikler ve küreselleşme karşıtı eğilimlerle bir araya geldiğinden küresel resesyon beklentilerini artmaktadır.

Özellikle pandeminin kontrol altına alınmasına ilişkin politik tercihler ekonomik aktivitelerin bozulmasına neden olmaktadır. İzolasyon tipi tedbirler ekonomik aktivitelerin bazı sektörlerde durmasına bazı sektörlerde ise yavaşlamasına neden olarak ekonomik maliyetleri her geçen gün arttırmaktadır. Pandeminin doğal sürece bırakılması durumunda vaka sayısı artarken ekonomik etkileri azalmaktadır.

Kaynak: Baldwin, R., & di Mauro, B. W. (2020). Mitigating the COVID economic crisis: Act fast and do whatever it takes. VoxEu. Org, CEPR.

Yukarıdaki grafikte panelin üst tarafında, sınırlayıcı politikalar uygulandığında vaka sayısı azalırken, sınırlayıcı politikalar uygulanmadığında vaka sayısı artmaktadır. Alt panelde ise, sınırlayıcı politikalar uygulanmadığında resesyonun şiddeti artarken, uygulanmadığında resesyonun şiddeti azalmaktadır.

Mevcut kriz olgusu geçmiş krizlerden çok farklı olup sorunun çözümlenmesinde makro-ekonomik politikalar esastır. Sağlık krizinden sonra potansiyel bir ekonomik durgunluğu önlemek için hükümetlerin sadece mali destek sağlaması yeterli olmayacaktır. Aynı zamanda

ortaya çıkabilecek beklenmedik talep ve arz şokları nedeniyle makroekonomik bir durgunluğu önlemek için para ve finansal politikalar uygulanmak zorundadır. Geçmiş kriz deneyimlerinde sadece para ve maliye politikası tercihlerinden bir tanesi ön plana çıkarken, bu krizde para ve maliye politikanın aynı anda etkin bir şekilde uygulamaya zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Covid-19 Salgınını ve Reel Sektör

Salgın sonucu ortaya çıkan sağlık krizi ile birlikte sosyal mesafenin korunması amaçlı tedbirlerin uygulamaya konması nedeniyle, bütün sektörler gibi yoğun emek gerektiren imalat sanayileri ciddi şekilde etkilenmiştir.

Pandeminin ilk önemli etkisi istihdam piyasasında yaşanmıştır. Uygulamaya konulan izolasyon tedbirleri sonucu firmaların üretime ara vermeleri, istihdam koşullarında belirgin bir bozulmaya neden olmuştur. Henüz kapsamlı verilere ulaşma imkânı olmasa da, ekonomik aktivitelerde daha önce yaşanmamış büyüklükte bir düşüş olduğu ve olacağı kesindir.

Covid-19 salgınının ekonomik etkisini çevreleyen en önemli etken, yüksek belirsizliktir. Pandeminin ne yöne evrileceğı ve tıbbî sorunun ne zaman çözümleneceğine ilişkin yüksek belirsizlikler söz konusudur. Belirsizlik, talep seviyesinde düşüşe ve üretim seviyesinde daralmaya neden olduğundan dünya ticaret hacmi önemli ölçüde daralmakta, ekonomilerde resesyon beklentilerini her geçen gün arttırmaktadır.

Covid-19 pandemisi, tedarik zincirlerinin en önemli eksiğinin malzeme, ara girdi ve ürünlerin "tam zamanında" ya da "sıfır stoklu" (*just-in-time*) üretim temelinde sağlanması olduğunu ortaya koymuştur. Pandemi, beklenmedik bir şok karşısında küresel tedarik zincirlerinin kesintiye uğrayacağını açıkça ortaya koymuştur. Ülkeler de şartlar elverdiğince millî üretime yönelmiştir. Pandemi kontrol alındıktan sonra da millî üretim ve desentralize yerel üretim odaklı politikaların sürmesi beklenmektedir.

Millî üretim, özellikle kimya ve ilaç sanayisinde, tıbbî ürünlerde ve temel gıda ürünleri başta olmak üzere dayanıksız tüketim mallarında ağırlık kazanabilir. Küresel tedarik zincirlerinde ise, tampon stok (*buffer stock*) uygulamaları ve envanter geliştirme uygulamaları ön plana çıkacaktır. Ayrıca pandemi krizi, küresel tedarik zincirlerinin coğrafi kompozisyonunda da değişikliklere yol açacaktır.

Ülkeler, yeni şokların oluşması ihtimaline karşılık alternatif tedarikçi ülkelerle/pazarlarla ticaret bağlantısı oluşturma yoluna gidecektir. Özellikle bilgisayar, bilişim, iletişim gibi kritik sektörlerde ve genel olarak imalat sanayisi yatırım ve ara malı tedarikinde alternatif partner arayışı güçlenecektir. ABD-Çin arasında yoğunlaşan ticaret savaşları, küresel tedarik zincirleri içerisindeki en büyük imalat girdisi tedarikçisi konumunda bulunan Çin ekonomisini zedeleyerek, savaşın daraltıcı etkilerinin tedarik zincirleri vasıtasıyla pek çok ülkede hissedilmesine yol açmış, şirketler de bir süredir Çin dışındaki tedarik zincirlerini çeşitlendirmeye başlamıştı. Pandemi krizinin ardından bu sürecin hızlanarak devam etmesi beklenebilir.

Küresel tedarik zincirlerinin yeniden şekillendiği dönemde Türkiye için riskler, bu süreçte tüm ülkelerin maruz kaldığı risklerle örtüşmektedir. Bunlar temel olarak; bir çok gerçekleştiğinde tedarik zincirlerinde hammadde, ara ürün ve hizmet arzı devamlılığının sağlanamaması ve üretimin durma noktasına gelmesidir. Türkiye için değerlendirildiğinde, aslında bu risklerin önemli bir fırsatı da içerdiği düşünülebilir. Türkiye’de üretimin kronik problemleri (i) küresel tedarik zincirlerinde genellikle katma değeri yüksek aşamalarda konumlanmayışı ve (ii) yurt içi üretiminin de ithal girdilere yüksek ölçüde bağımlı oluşudur.

Küresel üretim ve ticaret bağlarının tarihi olarak düşük seviyelere gerilediği ve hatta birçok alanda kesildiği salgın süreci, ülkemizin yerli girdi üretimini ve kullanımını esas alan, katma değeri görece yüksek ulusal sanayi üretimini geliştirmeyi hedefleyen politika dönüşümlerinin ertelenemez bir eşliğidir. Nitekim küresel pazarlarda orta ve uzun vadede rekabet gücümüzün artırılması da ancak teknoloji içeriği ve katma değeri görece yüksek ürünlerin ağırlıklı üretildiği bir sanayi ve dolayısıyla ihracat yapısına kavuşmakla mümkün olacaktır.

Tüm ülkeler açısından en riskli sektörler ilaç sanayisi, tıbbî ürün ve cihazlar, tıbbî ekipman ve sarf malzemesi ile bunlarla bağlantılı sektörlerdir. Şu anda devletler kendi ülkelerinde can kayıplarını durdurabilmek adına tıbbî malzeme, cihaz, ekipman ve ilaç sektörlerinde ihracat yasakları uygulamaktadır. Mevcut şartlarda üretimleri hayati olduğundan ve aciliyet gerektirdiğinden, üretim alanı farklı olan imalat firmalarının da bu ürünleri üretmeye yöneldiği görülmektedir. General Motors’un solunum cihazı, hazır giyim firmalarının maske üretmeye başlaması gibi örnekler çoğalmaktadır. Pandemiden sonra bahsi geçen sektörlerde uluslararası birtakım düzenlemelere gidilmesi beklenmektedir. Dolayısıyla bu sektörlerde küresel ticaretin alacağı şekil, yapılacak düzenlemelere bağlı olacaktır.

Tedarik zincirlerindeki aksama ve kesintiler sonucunda üretimi ağır darbe alan diğer sektörlerin başında düşük envanter ve stokla çalışan sektörler olan elektronik ürünler, bilgisayar aksesuarları, otomobil parçaları ve bunların ardından tekstil sektörü gelmektedir. Ülkemiz bu sektörlerin tümünde avantaj sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, pandemiden önce de oldukça kırılgan bir durumda olan yurt içi firmaların bahsi geçen sektörlerde uluslararası fırsatları yakalayabilmesi ancak ve ancak devletin uygulayacağı geniş kapsamlı ve etkin destekleme politikalarıyla mümkün olabilecektir.

Covid-19 pandemisi, dünya ekonomisinde dramatik arz ve talep şoklarına neden olmuştur ve bu şokların kaçınılmaz olarak ticarete büyük aksaklıklara neden olduğu görülmüştür. Salgından sonra Türkiye’nin ihracatının toparlanması, küresel ekonominin toparlanma hızına bağlı olacaktır. Bu birinci risktir. Arz güvenliği ve sürekliliğinin sağlanabilmesi, Türkiye’de üretimin ve ihracatın ithalata bağımlılığı göz önüne alındığında, ikinci büyük riski göstermektedir. Türkiye’nin kısa ve orta vadede arz güvenliği açısından partner çeşitlendirmesine gitmesi, uzun vadede ise ulusal ve yerel üretimini, özellikle de imalat sanayisi üretimini, güçlendirmesi gerekmektedir.

Türkiye’nin en büyük ihraç pazarlarının bugün salgının etkisinde olması, kalıcı bir pazar kaybı anlamına gelmemekte, salgından sonra krizden senkronize bir biçimde çıkılabileceği için tek başına değerlendirildiğinde bir riske işaret etmemektedir. İç şartlar açısından değerlendiril-

dirildiğinde ise Türkiye'nin ihracatının gelecek dönemlerde alacağı seyir, bugün uygulanan sanayi politikalarına bağlı olacaktır.

Pandemi, dünyada ve ülkemizde sağlık sektörünün stratejik sektör olması gereğini açıkça ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda hemen geçerli olacak şekilde hem sağlık hizmetlerini hem ilaç, tıbbî malzeme, cihaz ve ekipman üretimini kapsayacak şekilde sağlık sektörünün ulusal stratejik sektör ilan edilmesi beklenmektedir.

Tıbbî ve farmasötik araştırmaların önemli ölçüde yükseltilmesi gerekmektedir. Covid-19 salgını, ülkemizde yenilikçi tıbbî araştırma olanaklarının ve düzeyinin yeterli olmadığını göstermiştir. Uzun vadede hem toplum sağlığı ve refahı için hem de iktisadî açıdan ülkemizin uluslararası rekabet gücünün artırılması adına belki de en kritik uygulama, medikal ve farmasötik araştırmaların artırılması olacaktır. Bu amaçla, hem kamu bünyesinde ilaç, aşı, yeni malzeme, cihaz ile inovatif tanı ve tedavi yöntemleri bulmayı amaçlayan yüksek bütçeli araştırma merkezlerinin kurulması, hem de özel sektör bünyesinde faaliyet gösteren bu tür araştırma ve üretim firmalarının desteklenmesi gerekmektedir.

Yakın Gelecek Öngörüsü: Bu Süreç Nelere Sebep Olabilir?

Süreç sonrasında ekonomiler içe kapanarak yerli üretime ağırlık verebilirler. Bu süreç, yerleşme faaliyetlerini ve millî üretim çalışmalarını artacaktır.

Geride bıraktığımız süreçte yerli üretimin ne derece önemli olduğu açıkça herkes tarafından gözlemlenmiştir. Mevcut konjonktür ithalata konu ürünlerin yerleştirilmesi açısından bir fırsat sunmaktadır. Bu süreçte ve sonrasında ithal ikameci politika tercihleri önemli ölçüde artacaktır.

Pandemi süreci ile birlikte firmaların dijitalleşme eğilimleri önemli ölçüde güçlenecektir. Özellikle firmaların yeterince ehemmiyet göstermediği 4.0 dönüşüm süreci hızlanacaktır.

Süreç sonrasında düşük maliyetli dijital inovasyonlar, firmalar tarafından tercih edilecektir.

Mikro üretim teknolojileri gelişecek, yüz tanıma teknolojilerinin kullanım alanı genişleyecek, ev-ofis teknolojilerine olan talep artıp büyük verinin kullanımı yaygınlaşacak, robot teknolojilerine olan ilgi artacaktır.

Pandemi insanoğlunun çok da güçlü bir varlık olmadığını oraya koymuştur. Bu süreçten sonra üretimde işgücünün robotlara ve yapay zekaya daha hızlı bir şekilde dönüşmesi mümkündür.

Sürecin başlamasıyla uygulamaya konulan esnek ve uzaktan çalışma yönetmeleri pandemi sonlansa dahi devam edeceği gibi uygulama alanı genişleyebilecektir.

Az gelişmiş ülkelerde virüsün ekonomik etkilerini azaltmaya yönelik olarak, IMF ve Dünya Bankası çok daha aktif olacak, bu da bu ülkelerin küresel fonlara bağımlılığını artıracaktır. Trump'ın "Çin Virüsü" ısrarı ve sonrasında Britanya, Avustralya, Yeni Zelanda ve ABD'nin ve Britanya'nın ortak deklarasyon ile virüsün yayılmasından Çin'i sorumlu tut-

malarının ilerleyen süreçte yalnızca dış politika değil aynı zamanda dış ticaret yönüyle de sonuçları olacaktır. Bu noktada Türkiye'nin özellikle ihracat politikasının yeniden ele alınarak, önceliklendirilmesi gerekecektir.

Uygulamaya konulan teşvik paketleri pandemi sonrasında bütçe disiplininin uzaklaşılmasına neden olacağından, bütçe açıklarında önemli artışların ortaya çıkması muhtemeldir.

Döviz talebinin yüksek olduğu ekonomimizde pandemi ile birlikte gerek turizm sektörü gerekse ihracattan sağlanacak döviz girişi engelleri, kur özelinde ekonomi üzerinde baskıları arttıracaktır.

Normalleşme döneminin öncelikle gündem maddesi "işsizlik" olacaktır. Bu noktada işsizliğin, virüs öncesi duruma dönmesi uzun bir zaman dilimi gerektirebilecektir. Bunun için ekonomi yönetiminin, bugüne kadar uyguladığı politikaların ötesinde stratejiler uygulaması gerekebilecektir.

2020'nin ikinci çeyreğinde çalışma sürelerindeki düşüşün, daha önceki tahminlerden çok daha kötü olması beklenmektedir. Kriz öncesi düzeylere kıyasla, %10,5 oranında kötüye gidiş beklenmektedir ki bu da 305 milyon tam süreli iş kaybı anlamına geliyor. İkinci çeyrekte çalışma süresi kaybının (kriz öncesi düzeye kıyasla), Amerika kıtalarında %12,4; Avrupa ve Orta Asya'da ise %11,8 olacağı tahmin ediliyor. Diğer bölgelerde de, en düşüğü %9,5'in üzerinde olmak üzere benzer rakamlar görülüyor. (ILO, 2020)

Mevcut durum döngüsel işsizlik olgusunu güçlendirecektir. İç talepteki zayıflığa bağlı olarak ortaya çıkan döngüsel işsizlik, ekonomide gelir yaratma kapasitesini kısıtlayacak, ekonomide talep seviyesinde gerilmeye neden olarak bir kısır döngü ile hem gelir yaratamama hem de daha yüksek oranlı bir işsizliğe neden olacaktır. Döngüsel işsizlik, istem dışı, uzun süre devam eden ve yapışkan hale gelen işsizliktir. Pandemi süreci ve sonrasında döngüsel işsizliğin artması muhtemeldir.

İstihdam piyasası açısından diğer bir önemli etki de, iş arama sürelerinin artacağı ve uzun süreli işsizliklerin daha da yaygınlaşacağıdır.

Politika Önerileri

- Belirli bir ciroya kadar üretime devam eden firmalardan yani KOBİ'lerden bu yıla mahsus devlet kurumlar vergisi alacağından vazgeçebilir. Bu hem üretimin korunması hem de istihdamın korunmasında önemli katkı sağlayacaktır.
- Çeşitli sebeplerle yoksul duruma düşmüş hanelerin hangileri olduğunun belirlenerek, bu hanelere doğrudan gelir desteği yapılması verimli bir politika tasarımı, talebin canlı kalması ve krizden hızlı bir çıkış açısından elzemdir.
- Pandemi öncesi uzun süredir işsiz olan bireylerin korunabilmesi için işsizlik sigortası ödemelerinin sürelerinin uzatılması ve uygulamanın genişletilmesi gereklidir.

- Ülkemizde işgücü piyasasının önemli sorunlarında birisi de kayıt dışı işsizliğin oldukça yaygın olmasıdır. 9,7 milyon kişi kayıt dışı istihdam söz konusudur. Pandemiden kaynaklanan arz şoklarına bağlı istihdam kayıplarının öncelikle kayıt dışı istihdamda yaşanması beklenir. Aynı zamanda kayıtsız işsizlere doğrudan gelir desteği kapsam dışındadır kapsama alınması önemlidir. Kayıt dışı çalışan bireylerin sosyal güvenlik kayıtlarının yapılması özendirilmeli, bu doğrultuda geçmişe dönük ödemeler ve cezalar silinmelidir.
- Vade süreleri mücbir sebep ilan edilen 1/4/2020 ila 30/6/2020 tarihleri arasında gelen vergi, ceza, tecil taksitlendirme ve 7020 ve 7143 sayılı kanunlarla yapılan vergi borçlarının ödeme tarihlerinin 6 aylık süre ile uzatılması önemlidir.
- Pandemiden doğrudan etkilenen sektörler, mücbir sebep kapsamına alınmış olup hangi sektörlerin kapsama girdiği, hangi sektörlerin bu kapsama girmediği uygulamada sorun yaratmaktadır.
- Mükelleflerin vergi borçları nedeniyle daha önceki dönemlerde uygulanan banka hesaplarına haciz uygulamaları ertelenmelidir.
- İstihdamın korunması için ücretlerden alınan SGK primi ve vergiler düşürülmelidir.
- Verilen kredi ve desteklerin istismar edilmesinin önlenmek için ortak bir komisyon kurulmalı ve bu süreçteki kredi-alacak ilişkileri takip edilmesi gerekir.
- KGF kapsamında büyük firmalara ayrıcalık sağlanmasının önüne geçilmesi ve her düzeyde KOBİ'nin eşit derecede imkânlardan faydalanmasının önünün açılması gerekir.
- Bu süreç ortadan kalkıncaya kadar talebin canlı kalması için, süreç devam ettiği süreçte KDV ve ÖTV oranlarının düşürülmesi önemli olacaktır.
- İhracatın desteklenmesi amacıyla ihracatın belirli bir kısmı kadar doğrudan gelir desteğinin ihracatçıya verilmesi gerekir. İhracatın devamlılığı için potansiyeli yüksek sektörlerle teşvik imkânlarının sağlanması gerekir.
- Süreçten en fazla etkilenecek sektör olan, turizm sektöründe KDV'nin sıfırlanması sektörün ayakta kalabilmesi açısından önemlidir.
- Borç ve vergi ertelenmeleri 3 aylık dönemi değil süreç devam ettiği sürece ertelenmelidir.
- Sürecin sağlık dışı tarafındaki sorunların çözümlenmesinde hem sosyal hem de ekonomik kurullar oluşturularak toplumun koordineli şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde sanayide de bir kurul oluşturulup, bu kurulun belirlediği plan ve programlar çerçevesinde firmaların yönlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Solunum cihazı üretiminde firmalar arasında sağlanan görevdeşlik ile yerli üretimin plan ve programlar dâhilinde nasıl başarılı olacağı örneğinde olduğu gibi.

Son Notlar

Dünya, sağlık krizinin ekonomik krize evirildiği bir süreçten geçmektedir. Salgının kontrol altına alınabilmesi amacıyla uygulamaya konulan tedbirler, bazı sektörün üretime ara vermesine, bazı sektörlerde ise talep daralmasına bağlı olarak kapasitelerinin altında üretim yapması, ekonomilerin ani duruşla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Ülkelerin bu ani duruşa ne kadar zaman dayanabilecekleri küresel ekonomilerin en önemli belirsizliği olarak karşımızda durmaktadır.

Gelişmiş ülkeler hem para politikası hem de maliye politikası uygulayarak bu sürecin geçiş dönemini hasarsız azaltmaya çalışırken, bunun dışındaki ülkelerin hem para hem de maliye politikası uygulamadaki manevra alanları oldukça kısıtlı kalmaktadır.

Türkiye bu krize zor bir dönemde yakalanmıştır. 2018 Ağustos ayında yaşadığımız kur ve faiz şokları ekonominin dinamizmini zaten bozmuştu. Özellikle söz konusu dönemde bu şokların bertaraf edilmesinde uygulamaya konulan politikalar mevcut durumda politika uygulamada manevra alanımızı daraltmaktadır.

Pandemi sonrası uygulamaya konulan teşviklerin finansmanı ekonomimizin önemli açmazıdır. Bunun finanse edilmesinde Merkez Bankasının parasal genişlemeye gitmekten başka bir alternatifi çok da gözükmemektedir. Bu politika tercihi enflasyonun hem de bütçe disiplininin bozulması açısından bir risk unsuru olarak karşımızda durmaktadır.

Ülkemizin süregelen mevcut yüksek borçluluk oranı ve bunun kısa vadeli kısmının ödemesinde döviz ihtiyacı yüksek seviyededir. Pandemi, ihracat, yabancı sermaye yatırımları ve turizm sektöründen döviz kazandırıcı imkânları zorlaştırmaktadır. Ülkeye döviz girişi sağlanmasında swap kanallarının açılmaması durumumda IMF bir alternatif olabilecektir.

Özellikle IMF dışı uluslararası borçlanma kanallarındaki yüksek faiz maliyeti IMF'in alternatif olarak değerlendirilmesinde önemli bir etken olmaktadır. IMF'in 22 Nisan 2020 tarihinde açıklamış olduğu, "kısa vadeli likidite imkânı" (*short-term liquidity line*) fon programı oldukça avantajlı bir fon kaynağı olup 1 yıl vadeli binde 30 faizli bir kredi imkânı sağlamaktadır. Fon programında, gözden geçirme ve stand-by gereklilikleri söz konusu değildir. 9 yıl vadeli dolar cinsinden tahvil faizinin ülkemizde %9 seviyesinin üzerinde olması bu kaynağın tercih edilmesindeki avantajı göz önüne sermektedir (ABD de bu oran 0,73, Almanya'da ise -0,30). Bu faiz oranına ilave bir maliyet olan CDS priminin de olduğunun unutulmaması gerekir.

Geride bıraktığımız süreçte yerli üretimin ne derece önemli olduğunu tüm toplum olarak hissettik. Bu süreç sonrasında yerli ve milli bir üretim politikasının benimsenmesi elzemdir. Ekonomimizde uzun dönemli yaşamış olduğumuz ekonomik kırılganlıkların altında yatan temel etkende budur.

Küresel salgınla küresel boyutta mücadele edilmesi önemlidir. Bir ülke veya birkaç ülkenin bu sorunu çözmesi sorunun bittiği anlamına gelmeyecektir. Ülkemizin bu sorunu çözdüğünü varsaydığımızda, küresel salgın devam ediyorsa, bütün dünya ile kapıları kapatmaktan başka çaremiz yoktur. Hem küresel boyutta hem de ülkemiz özelinde pandemi sorunu çözülmeyen ekonomik anlamda bir dengelenme süreci ortaya çıkmayacaktır. Bu bağlamda ekonomilerde iyileşme, pandemi için tedavinin geliştirilmesine bağlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Baldwin, R., & di Mauro, B. W. (2020). Mitigating the COVID economic crisis: Act fast and do whatever it takes. VoxEu. org, CEPR.

ILO Monitor 2nd edition: COVID-19 and the world of work" Updated estimates and analysis, International Labour Organization. 2020, 7th of April.

International Monetary Fund, "Policy Respoanses to Covid-19", [https:// www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G](https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G), Eriřim Tarihi: 24-25 Nisan 2020.

Trade Set to Plunge as COVID-19 Pandemic Upends Global Economy, WTO Press Release, 8 April 2020. <https://www.worldometers.info/coronavirus>.